

Janusz M. Paluch

Kwartalnik „Cracovia Leopoldis”

Stefan Berdak „Funio” (1927–2018). Lwowsko-krakowski artysta malarz

Słowa kluczowe

Stefan Berdak, Lwów, Kraków, Szkoła Sztuk Plastycznych, Akademia Sztuk Pięknych, malarstwo, grafika, dziennikarstwo

Streszczenie

Stefan Berdak był znanym artystą malarzem i grafikiem. Wybuch wojny w 1939 roku zastał go we Lwowie, gdzie kończył gimnazjum i był uczniem tamtejszej Szkoły Sztuk Plastycznych. Po wojnie, w 1945 roku, musiał opuścić rodzinne miasto, wraz z rodziną znalazł się w Opolu. Ukończył studia w Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie i z tym miastem związał się na resztę życia. Uprawiał malarstwo olejne i akrylowe, pastele, grafikę, rysunek, collage, drzeworyt, linoryt, gipsoryt, emalierstwo i grafikę użytkową. Był także aktywnym dziennikarzem i współtwórcą oprawy graficznej wielu krakowskich pism i magazynów.

Stefan Berdak był znanym krakowskim artystą malarzem i grafikiem, ale też dziennikarzem, zaliczanym do grupy twórców, lwowskich ekspatriantów, którzy drugi dom znaleźli po II wojnie światowej w Krakowie. Wśród nich byli rzeźbiarze Janina Reichert-Toth (1895–1986)¹ – nota bene jedna z pierwszych kobiet-studentek na krakowskiej ASP – jej mąż Fryderyk Toth (1896–1982)², artysta malarz

¹ K. Grodziska, *Zapomniana rzeźbiarka Janina Reichert-Toth (1895–1986) i jej twórczość*, Wyd. Karolina Grodziska, Kraków 2009.

² Eadem, *Fryderyk Toth (1896–1982). Życie i twórczość*, „Rocznik Krakowski” 2008, t. 74, s. 149–171.

– Juliusz Joniak (1925–2021)³, rodzeństwo Wanda Macedońska (1929–2013)⁴ – żona prof. Władysława Zalewskiego (1931–2020)⁵, wywodzącego się z tych lwowskich Zalewskich cukierników⁶ i Adam Macedoński (ur. 1931)⁷ – także znany działacz opozycji demokratycznej i honorowy obywatel miasta Krakowa. Do tego grona można też zaliczyć Witolda Skulicza (1926–2009)⁸, urodzonego wprawdzie w Krakowie. Wybuch wojny w 1939 roku zastał go we Lwowie, gdzie kończył gimnazjum i był uczniem lwowskiej Szkoły Sztuk Plastycznych.

W Krakowie, po ukończeniu studiów w Akademii Sztuk Pięknych, Stefan Berdak zamieszkał w dzielnicy Zwierzyńiec, na pięknym Salwatorze, przy ul. Gontyna 6. To miejsce pewnie przypominało mu ukochany Lwów, który musiał opuścić jako kilkunastoletni chłopak. Mieszkał tam do końca życia. W rozmowie, jaką miałem przyjemność przeprowadzić z nim dla kwartalnika „Cracovia Leopoldis”⁹, opowiadał, że rysowaniem i malowaniem interesował się od zawsze. Wspominał plac przed kościołem św. Mikołaja we Lwowie, który zawsze był wysypany piaskiem. I na tej, wielkiej wówczas dla niego, płaszczyźnie, wraz kolegą – synem gospodyni na probostwie, wytyczali szpulkami tory tramwajowe, a potem dorysowywali przystanki i domy stojące przy ulicach. Zdarzyło się, że w 1942 roku do Lwowa przyjechał niemiecki artysta malarz, który miał utrwalić na płótnach „stary niemiecki Lwów”, a pokłosie jego artystycznej pracy miało być pokazane we lwowskim Pałacu Sztuki – pewnie tym w Parku Stryjskim, który od czasów sowieckich pełni rolę pływalni. Miał malować kościół św. Mikołaja. W tym czasie

³ *Encyklopedia Krakowa*, t. 1, Wyd. Biblioteka Kraków i Muzeum Krakowa, Kraków 2023, s. 584.

⁴ P.D. Zalewski, *Album Zalewskich*, t. 2, Wyd. Paweł Daniel Zalewski, Kraków 2022, obszernie opisuje dzieje rodziny Macedońskich, w tym swej matki Wandy.

⁵ *Encyklopedia Krakowa*, t. 2, Wyd. Biblioteka Kraków i Muzeum Krakowa, Kraków 2023, s. 749.

⁶ P.D. Zalewski, *Album Zalewskich*, t. 1, Wyd. Paweł Daniel Zalewski, Kraków 2021, s. 149 i następne.

⁷ *Encyklopedia Krakowa*, t. 1, op. cit., s. 912.

⁸ *Encyklopedia Krakowa*, t. 2, op. cit., s. 454–455.

⁹ *Z artystą malarzem Stefanem Berdakiem rozmawia Janusz M. Paluch*, „Cracovia Leopoldis” 2003, nr 2(34), s. 19–24; J.M. Paluch, *Wczoraj i dziś. Polacy na Kresach*, Wydawnictwo Małe, Kraków 2013, s. 101–109 (rozmowa ze Stefanem Berdakiem).

Stefan został wezwany przez proboszcza ks. Władysława Makarczuka (1899–1979)¹⁰, który – jak wspominał w rozmowie – powiedział: „Słuchaj Stefciu, weźmiesz blok rysunkowy, swoje akwarelki, usiądziesz koło tego Niemca i też zaczniesz malować nasz kościół”. Miał wtedy 15 lat. Zrobił tak, jak prosił ksiądz. Usiadł na stołeczku koło Niemca i zaczął malować. Akwarelę maluje się szybko, więc efekty na kartce Berdaka widać było błyskawicznie. Za nimi – nie wiadomo skąd – zgromadziła się widownia. Zaczęli komentować, chwalić Stefana i śmiać się z niemieckiego artysty, który w końcu nie wytrzymał, zaczął kłaść, kopać w stołek Stefana Berdaka, ostatecznie zwinął sztalugę i odszedł. Po czasie okazało się, że cała akcja była ukartowana przez ruch oporu, o czym pisać miała ukazująca się w podziemiu prasa. O tym wydarzeniu miał też wiedzieć prof. Kazimierz Hartleb (1886–1951)¹¹ – dyrektor przedwojennego Muzeum Przemysłu Artystycznego we Lwowie, mieszkający w tej samej kamienicy, co Berdakowie. Prof. Hartleb zaprzyjaźniony był ze znanym artystą, malarzem lwowskim, batalistą Stanisławem Kaczorem-Batowskim (1866–1946)¹², któremu opowiedział o całym zdarzeniu. Nastolatek został zaproszony do odwiedzenia pracowni malarza, w której spotkał też Romana Cieślewicza (1930–1996)¹³, po latach słynnego plakaciste. Kto wie, czy to spotkanie u Batowskiego nie zdecydowało o dalszych artystycznych losach Stefana Berdaka.

Po latach zapisał (niestety maszynopis nie jest datowany), tytułując tekst *Moje wspomnienia z chwil spędzonych z Romanem Cieślewiczem*:

Romka Cieślewicza poznałem w Stryjskim Parku we Lwowie, budując zamki i babki z piasku w parkowej piaskownicy. W słoneczne dni, wczesnym rankiem nasze kochane mamy prowadziły nas na świeże powietrze. Do parku wchodziliśmy od strony ulicy Pułaskiego. Zawsze przed godziną otwarcia kasy. Pani Cieślewiczowa miała zaprzyjaźnionego ogrodnika, który wpuszczał nas przez bramkę. Miał ciemno zielony

¹⁰ Władysław Makarczuk, <https://ordynariat.wp.mil.pl/internetowy-sloownik-kapelanow-sluzby-stalej-i-rezerwy-wojska-polskiego-1921-1939/kapelani-1921-1939-biogramy-m/makarczuk-wladyslaw-1899-1979/> [dostęp: 18.07.2025].

¹¹ Kazimierz Hartleb, https://pl.wikipedia.org/wiki/Kazimierz_Hartleb [dostęp: 18.07.2025].

¹² *Encyklopedia Sztuki Polskiej*, Wydawnictwo Ryszard Kluszczyński, Kraków 2001, s. 43–45.

¹³ Ibidem, s. 99.

mundur i groźne sumiaste wąsy. Moja mama codziennie zadawała mu to samo pytanie: „Czy piasek w piaskownicy został wymieniony na nowy, bo w przeciwnym razie nasze pociechy mogłyby się nabawić gruźlicy czy psich robaków? Uśmiechając się spod wąsa ogrodnik odpowiadał: Tak szanowna paniusiu, ma się rozumieć, paniczki mogą bawić się spokojnie, *bihme*!¹⁴

„Funio” w 1942 roku dołączył do grupy kolegów pobierających lekcje malarstwa u Stanisława Kaczora-Batowskiego, ucznia samego Jana Matejki. Tak opisywał ten czas w swych wspomnieniach:

Spotkanie w pracowni tak słynnego batalisty było dla nas wszystkich zaskoczeniem. Gdyż każdy z nas w inny sposób znalazł się w pracowni profesora i traktował to jako wielkie wyróżnienie. Do Batowskiego uczęszczaliśmy dwa razy w tygodniu. Było nas czterech: Stefan Berdak, Roman Cieślewicz, Olek Kłoda (zastrzelony w 1943 roku), Leszek Piasecki¹⁵ (twórca panoramy odsieczy wiedeńskiej na Kalenbergu w Wiedniu). Przez krótki okres chodził też do pracowni Tadeusz Zipser (profesor na Politechnice Wrocławskiej). Batowski bardzo przestrzegał nas, byśmy przychodzili i wychodzili pojedynczo, w odstępach pięciominutowych. W czasie okupacji za prywatne nauczanie można było być aresztowanym.

Batowski poza lekcjami malarstwa u niego, polecił nam rysowanie z natury w Muzeum Historycznym Miasta Lwowa w kamienicy czarnej, przy Rynku. Rysowaliśmy zbroje rycerskie, szyszaki, miecze, misiurki, hełmy. Pod koniec 1943 roku malowaliśmy już sceny bitewne według własnych kompozycji¹⁶.

W niezwykle ciekawych okolicznościach Stefan Berdak został uczniem Szkoły Przemysłu Artystycznego we Lwowie w 1942 roku. Niemcy zreformowali szkolnictwo i za ich czasów wprowadzono szkoły 6-klasowe. Stefan Berdak miał właśnie iść do klasy siódmej, której już nie było. W takiej sytuacji trzeba było dostać się do szkoły o konkretnym kierunku, w przeciwnym przypadku należało podjąć pracę. Jak

¹⁴ *bihme* – przysięga, potwierdzenie, przekonanie kogoś, że mówi się prawdę, https://tyflomapy.pl/KRESOWIZMY_-_sownik_polszczyzny_kresowej.html [dostęp: 18.07.2025]; Stefan Berdak, *Moje wspomnienia z chwil spędzonych z Romanem Cieślewiczem*, s. 1, maszynopis w posiadaniu pani Luizy Berdak.

¹⁵ Leszek Piasecki (1928–1990), <https://e-antyki.com/pl/strona-glowna/2749-leszek-piasecki.html> [dostęp: 18.07.2025].

¹⁶ Stefan Berdak, op. cit.

opowiadał, inicjatywę przejęła matka kolegi – pani Kaczkowska, która zabrała syna i Stefana do szkoły w dzielnicy Snopków. Tam, w gabinecie dyrektorskim, nie owijając w bawełnę, wyjęła butelkę koniaku i powiedziała: „Ci dwaj chłopcy pięknie malują i chciałabym, aby obu przyjął pan do szkoły”. Zaskoczony dyrektor po chwili zawahania odpowiedział: „No tak! Z takim argumentem to muszą być przyjęci!”.

Stefan musiał być dobrym, zwracającym na siebie uwagę uczniem, bo już pod koniec roku, razem z kolegą Bronisławem Kocójem (1922–2012)¹⁷, otrzymali przyznawane przez Marię Obrębską-Stieberową (1904–1995)¹⁸ stypendium. Po wojnie Bronisław Kocój zamieszkał w Krakowie, został architektem, ukończywszy ten kierunek na krakowskiej Akademii Górniczo-Hutniczej. Fundusze na stypendia dla uczniów wypracowywała pracownia włókiennicza Obrębskiej-Stieberowej oraz pracownia ceramiczna prof. Jerzego Włodzimierza Tyskiego (1901–1943)¹⁹. Po wojnie prof. Maria Obrębska-Stieber założyła i prowadziła Zakład Druku na Tkaninie przy Wydziale Włókienniczym Wyższej Szkoły Sztuk Plastycznych w Łodzi.

Po zakończeniu wojny w 1945 roku, wszyscy uczniowie i nauczyciele lwowskiej szkoły musieli opuścić ukochane miasto. Stali się nagle ekspatriantami, zmuszonymi organizować swe życie w zupełnie nowych warunkach. Stefan Berdak wraz z rodziną znalazł się w Opolu. Teresa Świeży (1928–2003)²⁰ – po mężu Klimicka – zamieszkała w Krakowie, gdzie w 1954 roku ukończyła ASP. Do tego grona zalicza się zdolny plastyk – jak twierdził Berdak – Artur Sobolewski²¹, związany z Wrocławiem. Tam zaznajomić się miał z Pabłem Picassem, gościem Światowego Kongresu Intelktualistów odbywającego się w 1948, z którym do końca swego krótkiego życia – zmarł młodo – miał utrzymywać kontakt listowny. Był też wśród nich Tadeusz Zipser (ur. w 1931 roku)²²

¹⁷ Bronisław Kocój, https://www.archimemory.pl/pokaz/bronislaw_kocoj,6010 [dostęp: 18.07.2025].

¹⁸ Maria Obrębska-Stieber, https://pl.wikipedia.org/wiki/Maria_Obrębska-Stieber [dostęp: 18.07.2025].

¹⁹ Jerzy Włodzimierz Tyski, https://www.archimemory.pl/pokaz/jerzy_wlodzimierz_tyski,78331 [dostęp: 18.07.2025].

²⁰ Teresa Świeży-Klimicka, https://pl.wikipedia.org/wiki/Teresa_Świeży-Klimicka [dostęp: 18.07.2025].

²¹ Nie udało się znaleźć żadnych informacji na temat tego twórcy.

²² Tadeusz Zipser, https://pl.wikipedia.org/wiki/Tadeusz_Zipser [dostęp: 18.07.2025].

– później profesor, architekt, związany z Politechniką Wrocławską. Do lwowskiej szkoły plastycznej uczęszczał tylko dlatego, by nie trafić na przymusowe roboty do Niemiec. Gdy jego ojciec – Kazimierz Zipser (1875–1961)²³, profesor Politechniki Lwowskiej – dowiedział się, że jego syn pobiera lekcje plastyki u Batowskiego, zamknął go w domu i zabronił dokądkolwiek wychodzić. Zaniepokojeni jego nieobecnością koledzy poszli po kilku dniach pod jego dom. Gdy go wywołali z ulicy, pokazał się w oknie smutny i zapłakany. Powiedział, że nie może wychodzić z domu. Natomiast Roman Cieślewicz wyjechał ze Lwowa później, w związku z chorobą siostry. W swych wspomnieniach Stefan Berdak pisze, że nie można było spotykać się z Zosią, siostrą Cieślewicza, bo chorowała na suchotę²⁴.

Dopiero w 1946 roku wraz z rodzicami dotarł do Opola. Będąc na wycieczce w Polanicy²⁵, spotkał swego lwowskiego nauczyciela historii sztuki – Włodzimierza Hodysa (1905–1987)²⁶, który od 1945 roku był już dyrektorem Państwowego Liceum Plastycznego w Krakowie. Miał wówczas z lwowska – jak opowiadał mi Stefan Berdak²⁷ – powiedzieć do Romana Cieślewicza: „Ta ściągaj wszystkich lwowiaków! Ta niech przyjeżdżają do mnie!”.

W swych wspomnieniach pisze:

Pierwszego września, objuczeni tobołkami, rysownicami, rulonami papieru, dotarliśmy, stojąc pomiędzy wagonami, do Krakowa. Na dworcu w Krakowie nikt nie wiedział, gdzie jest ulica Kołetek, przy której mieszkał Hodys. Aż jedna paniusia z walizkami usłyszała nasze pytania i powiedziała: *ja tam jadę taksówką, mogę was zabrać*. Adres był ten sam. Pani mieszkała od ulicy, a Hodys w oficynie. Kiedy weszliśmy na podwórko, Hodys stał w oknie, jakby czekał na nas. *Nu dobrze żeście przyjechali. Będziecie spać na podłodze, a jutro do szkoły na egzamin!* Późnym wieczorem odwiedził Hodysa profesor Eugeniusz Waniek, grafik i malarz. Hodys kazał nam pokazać nasze malunki profesorowi i zapytał: *No i co?*

²³ Kazimierz Zipser, https://pl.wikipedia.org/wiki/Kazimierz_Zipser [dostęp: 18.07.2025].

²⁴ Stefan Berdak, op. cit.

²⁵ W rozmowie ze mną wspominał, że spotkanie to miało miejsce w Cieplicach.

²⁶ Włodzimierz Hodys, https://pl.wikipedia.org/wiki/Włodzimierz_Hodys [dostęp: 18.07.2025].

²⁷ J.M. Paluch, op. cit., s. 101–109.

*No dobrze. Odrzekł profesor Hodys do nas: Nu to jesteście przyjęci, możecie spać spokojnie*²⁸.

W taki sposób Stefan Berdak i Roman Cieślewicz stali się na kilkanaście dni gośćmi państwa Hodysów. Później zamieszkali w krakowskiej bursie jezuitów przy ul. Skarbowej i zostali uczniami Państwowego Liceum Plastycznego w Krakowie. Tam uczyli się u wybitnych artystów plastyków – malarstwa u prof. Romana Orszulskiego (1887–1971)²⁹, rzeźby u prof. Romana Tarkowskiego (1912–1999)³⁰, a kompozycji graficznej u prof. Eugeniusza Wańka (1906–2009)³¹.

Po ukończeniu liceum i zdaniu matury w 1949 roku, Stefan Berdak wraz z Cieślewiczem podjęli studia na ówczesnej krakowskiej Akademii Sztuk Plastycznych, której właściwą nazwę – Akademia Sztuk Pięknych – przywrócono dopiero w 1957 roku. Studiował na Wydziale Grafiki w pracowni prof. Ludwika Gardowskiego (1890–1965)³². Absolwentem krakowskiej ASP został w roku 1955.

Jego styl artystyczny kształtować się zaczął już we Lwowie. Warto wspomnieć, że sąsiadem Berdaków w lwowskiej kamienicy był prof. Krzyżanowski³³ – wykładowca lwowskiego konserwatorium muzycznego, który miał piękną kolekcję obrazów. Wypożyczał obrazy Stefanowi, który wykonywał ich kopie. Potem oceniał pracę młodego artysty i toczyły się długie rozmowy na temat malarstwa. We Lwowie

²⁸ Stefan Berdak, op. cit.

²⁹ Roman Orszulski (ur. 1887 r. w Tarnowie, zm. w 1971 r.) w latach 1907–1912 studiował na krakowskiej ASP, m.in. u Józefa Mehoffera. Był nie tylko artystą malarzem, ale projektował także przedmioty użytkowe. W 1935 r. w Towarzystwie Przyjaciół Sztuk Pięknych w Poznaniu miał swoją wystawę. Twórczość Orszulskiego, chociaż zaliczająca się do awangardy malarstwa międzywojennego, nie zerwała z figuratywnym przedstawianiem otaczającego go świata na rzecz pełnej abstrakcji, https://sosenkohomedecor.com/index.php?route=product/product&product_id=6096 [dostęp: 18.07.2025].

³⁰ Roman Tarkowski, https://pl.wikipedia.org/wiki/Roman_Tarkowski [dostęp: 18.07.2025].

³¹ Eugeniusz Waniek, https://pl.wikipedia.org/wiki/Eugeniusz_Waniek [dostęp: 18.07.2025].

³² Ludwik Gardowski, https://pl.wikipedia.org/wiki/Ludwik_Gardowski [dostęp: 18.07.2025].

³³ Zapewne chodzi o Czesława Krzyżanowskiego, który był wykładowcą przedmiotów teoretycznych w Konserwatorium Polskiego Towarzystwa Muzycznego we Lwowie w latach 1933–1936; L. Mazepa, *Szliach do Muzycznej Akademii u Lwowi*, t. 1, Lwów 2003, s. 195.

Berdak, pobierając lekcje u Batowskiego, był pod wpływem jego malarstwa batalistycznego, naturalnej kolorystyki. Z drugiej strony, jako uczeń kolorysty prof. Eustachego Wasilkowskiego (1904–1977)³⁴ – po wojnie związanego ze środowiskiem poznańskim – zachwycał się też propagowanym przez niego stylem. Z jednej strony surowa, filmowa wręcz batalistyka, z drugiej łagodne i ciepłe barwy kolorystów. Rzeźby uczył się u Mariana Wnuka (1906–1967)³⁵, który po wojnie współtworzył Państwowe Liceum Plastyczne w Sopocie.

Stefan Berdak uprawiał malarstwo olejne i akrylowe, pastele, grafikę, rysunek, collage, drzeworyt, linoryt, gipsoryt, emalierstwo i grafikę użytkową. Jego prace znajdują się w kolekcjach Muzeum Narodowego w Krakowie oraz Muzeum Krakowa, a także w warszawskich zbiorach Muzeum Narodowego, Muzeum Wojska Polskiego, Muzeum Karykatury, Muzeum Sportu i Turystyki oraz w Belgradzie w Gallery Graphic Kollektive.

W 2005 roku, w Zwierzynieckim Salonie Artystycznym, obchodził jubileusz 50-lecia działalności artystycznej. Na zorganizowanej z tej okazji wystawie Janina i Stefan Berdakowie zaprezentowali prace artystyczne powstałe na przestrzeni ostatniego półwiecza XX wieku. O tej wystawie „eksponowanej od parteru po piętro (tym razem rozłączono wzorowe małżeństwo artystów: ona poszła górą, on – skromnie, doliną parteru)” – pisała Jolanta Antecką w „Dzienniku Polskim” – „powiało ciekawym czasem krakowskiej i polskiej sztuki. Lata, do których sięgnęli Berdakowie, to czas odreagowywania socrealizmu – obowiązkowego, acz z niespecjalną gorliwością praktykowanego w Krakowie, czas »Zebry«, poszukiwań, mierzeń się ze światem na nowo rozpoznawanym...”. A co z lwowskimi korzeniami

³⁴ Prof. Eustachy Wasilkowski, malarz-kolorysta, prof. PWSSP w Poznaniu (prowadził zajęcia z kompozycji malarskiej). Studiował w Wiedniu i Krakowie. Przed wojną tworzył we Lwowie, był członkiem grupy artystycznej „Linia”; od 1936 jeździł na plenery do Krzemieńca w ramach Rysunkowego Ogniska Wakacyjnego (blisko współpracował z E. Krchą, prowadził zajęcia w liceum krzemienieckim). W latach 1944–1945 mieszkał w Łańcucie (po wojnie uczestniczył w wystawach Rzeszowskiego ZPAP); specjalizował się w pejzażach (*Jezioro w Łagowie*) i martwych naturach (kwiaty); w 1994 wystawę jego prac zorganizowało Muzeum Narodowe w Poznaniu, <https://e-antyki.com/pl/malarstwo-polskie/224-wasilkowski-eustachy-malarzkolorysta.html> [dostęp: 18.07.2025].

³⁵ *Marian Wnuk*, [https://pl.wikipedia.org/wiki/Marian_Wnuk_\(rzeźbiarz\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Marian_Wnuk_(rzeźbiarz)) [dostęp: 18.07.2025].

artysty? Nie zapomniano o nich... „Trudno wyobrazić sobie jubileusz Funia Berdaka bez lwowskiego akcentu. Był, a jakże: przy fortopianie zasiadł na wernisażu Jerzy Bożyk. Czy trzeba coś jeszcze dodawać?”³⁶.

O jego twórczości artystycznej, przy okazji otwarcia retrospektywnej wystawy w 2013 roku w Galerii Białej Nowohuckiego Centrum Kultury, mówił i pisał w towarzyszącym wystawie katalogu Jerzy Madeyski (1931–2005)³⁷ – także lwowianin:

(...) Indywidualną cechą Stefana Berdaka jest zachowanie artystycznej młodości, czyli tego, co dla twórcy najcenniejsze. Nie uległ więc małej stabilizacji sztuki, równoznacznej ze stagnacją bądź autoakademizmem, nie rozproszył też swych poszukiwań wśród nęcących manowców „poszerzonego pola sztuki”. Rozwijając się nieustannie i udoskonalając środki zarówno formalne, jak wyrazowe, pozostał w głębi serca tym samym artystą jaki był lat temu dwadzieścia z okładem: wciąż poszukującym, bezinteresownym eksperymentatorem, dla którego przygoda artystyczna jest bodaj czy nie ważniejsza od uzyskiwania perfekcyjnych wyników, choć również one nie umykają z pola jego uwagi. Ta właśnie, ostatnia cecha, nadaje jego dziełom ów, tak rzadko spotykany, rys spontanicznej świeżości, jakże odmienny od obojętnego chłodu wydumanych osiągnięć współczesnych neoawangard. Berdak przeniósł bowiem w inne czasy reguły gry obowiązujące we wczesnych fazach rozwoju każdego nowego stylu lub prądu: jest nim zdecydowana przewaga konstrukcji w formalnym i wyrazowym znaczeniu nad dekoracją, przewagą tego, co w dziele istotne i nośne nad tym, co daje mu wyłącznie wizualnego splendoru. Stefan Berdak zajmował się i nadal zajmuje grafiką, malarstwem i emalią. Powyższa kolejność uprawianych przez niego dyscyplin nie jest przypadkowa: nie tylko je wylicza, lecz również obrazuje rozwój artysty od form najprostszych po złożone i technicznie skomplikowane do granic odrębnej, parainżynierskiej wiedzy³⁸.

Stefan Berdak to także aktywny dziennikarz i współtwórca oprawy graficznej wielu krakowskich pism i magazynów, były to m.in.

³⁶ AN, *Obrazy z lat młodości*, „Dziennik Polski”, <https://dziennikpolski24.pl/obrazy-z-lat-mlodosci/ar/1562884> [dostęp: 18.07.2025].

³⁷ Jerzy Madeyski, [https://pl.wikipedia.org/wiki/Jerzy_Madeyski_\(historyk_sztuki\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Jerzy_Madeyski_(historyk_sztuki)) [dostęp: 18.07.2025].

³⁸ J. Madeyski, *Stefan Berdak malarstwo, rysunek, gipsoryt, collage, emalie – wystawa retrospektywna*, Katalog wystawy w Nowohuckim Centrum Kultury, Kraków 2013.

„Zdarzenia” (1958–1960), „Magazyn Kulturalny” (1972–1983)³⁹, „Czarno na Białym” (1957), „Zebra” (1957–1958)⁴⁰ i „KawRIOlet”⁴¹ (od 2000–2016) – wydawany przez redakcję skupioną wokół kultowej w Krakowie kawiarni „Rio” przy ul. św. Jana. W „Magazynie Kulturalnym” – wydawanym przez Wojewódzki Ośrodek Kultury w Krakowie oraz „Zebrze” współpracował z innym znanym lwowianinem, aktorem i poetą, Tadeuszem Śliwiakiem (1928–1994)⁴². W końcu, w 1971 roku trafił do tygodnika „Przekrój”⁴³, w którym zespołem grafików kierował Zygmunt Strychalski (1909–1986)⁴⁴, a głównym grafikiem był legendarny Daniel Mróz⁴⁵. Z tym pismem, jako projektant okładek i stałych działów tygodnika, związany był ponad trzydzieści, do czasu – jak mawiał – kiedy „Przekrój” zabrany został do Warszawy. W czasie swej artystycznej drogi uczestniczył w ponad 200 autorskich i zbiorowych ekspozycjach.

Lwowsko-krakowski artysta malarz, grafik i redaktor zmarł 27 listopada 2018 roku. Miał 91 lat. Odszedł cicho, niepostrzeżenie... Koledzy ze Stowarzyszenia Seniorów Prasy Krakowskiej, redakcji „Dziennika Polskiego” i Wydawnictwa Jagiellonia żegnali go w nekrologu opublikowanym na łamach „Dziennika Polskiego” ciepłymi słowami, informując, że odszedł: „artysta malarz, grafik, dziennikarz, serdeczny opiekun kolegów w potrzebie”. Spoczął niedaleko swej pracowni i domu, na krakowskim Cmentarzu Salwatorskim⁴⁶.

Janusz M. Paluch

³⁹ *Encyklopedia Krakowa*, t. 1, op. cit., s. 916–917.

⁴⁰ *Encyklopedia Krakowa*, t. 2, op. cit., s. 763.

⁴¹ *Kawriolet*, <https://pl.wikipedia.org/wiki/Kawriolet> [dostęp: 18.07.2025].

⁴² *Encyklopedia Krakowa*, t. 2, op. cit., s. 562.

⁴³ *Ibidem*, s. 298–299.

⁴⁴ *Zygmunt Strychalski 1909–1986*, <https://przekroj.pl/archiwum/artykuly/90734> [dostęp: 18.07.2025].

⁴⁵ *Encyklopedia Sztuki Polskiej*, s. 419.

⁴⁶ K. Grodziska, A. Stengl, P. Tumidajski, *Mogiły Lwowian i Kresowian na cmentarzach Krakowa. Cmentarz Salwatorski*, Towarzystwo Miłośników Lwowa i Kresów Południowo-Wschodnich, Oddział w Krakowie, Kraków 2024, s. 11.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Berdak Stefan, *Moje wspomnienia z chwil spędzonych z Romanem Cieślewiczem*, s. 1, maszynopis w posiadaniu pani Luizy Berdak.

Opracowania

Cmentarz Salvatorski, Towarzystwo Miłośników Lwowa i Kresów Południowo-Wschodnich, Oddział w Krakowie, Kraków 2024.

Encyklopedia Krakowa, t. 1, Wyd. Biblioteka Kraków i Muzeum Krakowa, Kraków 2023.

Encyklopedia Krakowa, t. 2, Wyd. Biblioteka Kraków i Muzeum Krakowa, Kraków 2023.

Encyklopedia Sztuki Polskiej, Wydawnictwo Ryszard Kluszczyński, Kraków 2001.

Grodziska Karolina, *Fryderyk Toth (1896–1982). Życie i twórczość*, „Rocznik Krakowski” 2008, t. 74, s. 149–171.

Grodziska Karolina, *Zapomniana rzeźbiarka Janina Reichert-Toth (1895–1986) i jej twórczość*, Wyd. Karolina Grodziska, Kraków 2009.

Grodziska Karolina, Stengl Anna, Tumidajski Piotr, *Mogily Lwowian i Kresowian na cmentarzach Krakowa. Cmentarz Salvatorski*, Towarzystwo Miłośników Lwowa i Kresów Południowo-Wschodnich, Oddział w Krakowie, Kraków 2024.

Madeyski Jerzy, *Stefan Berdak malarstwo, rysunek, gipsoryt, collage, emalie – wystawa retrospektywna*, Katalog wystawy w Nowohuckim Centrum Kultury, Kraków 2013.

Mazepa Leszek, *Szliach do Muzycznej Akademii u Lwowi*, t. 1, Lwów 2003.

Paluch Janusz M., *Wczoraj i dziś. Polacy na Kresach*, Wydawnictwo Małe, Kraków 2013.

Z artystą malarzem Stefanem Berdakiem rozmawia Janusz M. Paluch, „Cracovia Leopoldis” 2003, nr 2 (34), s. 19–24.

Zalewski Paweł Daniel, *Album Zalewskich*, t. 1, Wyd. Paweł Daniel Zalewski, Kraków 2021.

Zalewski Paweł Daniel, *Album Zalewskich*, t. 2, Wyd. Paweł Daniel Zalewski, Kraków 2022.

Źródła internetowe

AN, *Obrazy z lat młodości*, „Dziennik Polski”, <https://dziennikpolski24.pl/obrazy-z-lat-mlodosci/ar/1562884> [dostęp: 18.07.2025].

- Bronisław Kocój*, https://www.archimemory.pl/pokaz/bronislaw_kocoj,6010 [dostęp: 18.07.2025].
- Eugeniusz Waniek*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Eugeniusz_Waniek [dostęp: 18.07.2025].
- https://tyflomapy.pl/KRESOWIZMY_-_sloownik_polszczyzny_kresowej.html [dostęp: 18.07.2025].
- Jerzy Madeyski*, [https://pl.wikipedia.org/wiki/Jerzy_Madeyski_\(historyk_sztuki\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Jerzy_Madeyski_(historyk_sztuki)) [dostęp: 18.07.2025].
- Jerzy Włodzimierz Tyski*, https://www.archimemory.pl/pokaz/jerzy_wlodzimierz_tyski,78331 [dostęp: 18.07.2025].
- Kawriolek*, <https://pl.wikipedia.org/wiki/Kawriolek> [dostęp: 18.07.2025].
- Kazimierz Zipser*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Kazimierz_Zipser [dostęp: 18.07.2025].
- Kazimierz Hartleb*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Kazimierz_Hartleb [dostęp: 18.07.2025].
- Leszek Piasecki (1928–1990)*, <https://e-antyki.com/pl/strona-glowna/2749-leszek-piasecki.html> [dostęp: 18.07.2025].
- Ludwik Gardowski*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Ludwik_Gardowski [dostęp: 18.07.2025].
- Maria Obrębska-Stieber*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Maria_Obrębska-Stieber [dostęp: 18.07.2025].
- Marian Wnuk*, [https://pl.wikipedia.org/wiki/Marian_Wnuk_\(rzeźbiarz\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Marian_Wnuk_(rzeźbiarz)) [dostęp: 18.07.2025].
- Roman Tarkowski*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Roman_Tarkowski [dostęp: 18.07.2025].
- Tadeusz Zipser*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Tadeusz_Zipser [dostęp: 18.07.2025].
- Teresa Świeży-Klimecka*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Teresa_Świeży-Klimecka [dostęp: 18.07.2025].
- Władysław Makarczuk*, <https://ordynariat.wp.mil.pl/internetowy-sloownik-kapelanow-sluzby-stalej-i-rezerwy-wojska-polskiego-1921-1939/kapelani-1921-1939-biogramy-m/makarczuk-wladyslaw-1899-1979/> [dostęp: 18.07.2025].
- Włodzimierz Hodys*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Włodzimierz_Hodys [dostęp: 18.07.2025].
- Zygmunt Strychalski 1909–1986*, <https://przekroj.pl/archiwum/artykuly/90734> [dostęp: 18.07.2025].

Stefan Berdak, 1935 r.

Wszystkie fotografie pochodzą
z rodzinnego archiwum
Luizy Berdak

Stefan Berdak, 1948 r.

W drodze na zamek w Tenczynku, czerwiec 1948 roku. Od lewej stoją: prof. Włodzimierz Hodys, Bogusia (siostrzenica Hodysa), Zofia Juszczyk, Roman Wołyniec, Roman Cieślewicz; od lewej siedzą: Ewelina Michalska (siostrzenica Hodysa), nieznana dziewczynka, Stefan Berdak

Stefan Berdak, 1951 r.

Stefan Berdak, Nysa, 1946 r.

Stefan Berdak, Kraków, ASP, 1952 r.

Stefan Berdak, Opole, 1947 r.

Stefan Berdak, 1946 r.

Stefan Berdak, Kraków, ASP, 1950 r.

Stefan Berdak i Donat Tucewicz,
Kraków, TPSP, 1948 r.

Stefan Berdak, Kraków, 1951 r.

Stefan “Funio” Berdak (1927–2018). A Lwów-native-turned-Kraków-resident painting artist

Keywords

Stefan Berdak, Lwów (Lviv), Kraków, School of Fine Arts (Szkola Sztuk Plastycznych), Academy of Fine Arts (Akademia Sztuk Pięknych), painting, graphic art, journalism

Summary

Stefan Berdak was a well-known painter and graphic artist. The outbreak of war in 1939 found him in Lwów, where he completed middle school and was a student of the local School of Fine Arts. After the war, in 1945, he was forced to leave his native city and eventually settled with his family in Opole. He graduated from the Academy of Fine Arts in Kraków and made that city his home for the rest of his life. He worked with oil and acrylic painting, pastels, graphic art, drawing, collage art, woodcut, linocut and plaster printmaking, enamelling and graphic design. He was also active as a journalist and co-author of artwork for numerous Kraków-based magazines and journals.